

LIGNOSA

4

1 juliol-agost 2015

PRESENTACIÓ

A les portes del període vacacional de molts dels nostres lectors, amics i amigues de l'Arborètum, us fem a mans el quart número de *Lignosa*, l'òrgan de difusió de l'Arborètum-Jardí Botànic de Lleida Dr. Pius Font i Quer i espai cultural de dinamització del món de les plantes.

Aquest nou número abasta els mesos de juliol i agost, per la qual cosa no serà fins a setembre que rebreu el proper. A les seccions fixes habituals s'incorpora la secció "Bestioles", un nou espai per poder conèixer la fauna de mida més reduïda que habita en les plantes del nostre Jardí Botànic. Esperem un cop més que us agradi.

L'equip Arborètum i col·laboradors us desitgen un bon estiu!

RACÓ

Rocalla de plantes macaronèsiques, situada a la part inicial dels itineraris 1 i 2 senyalitzats

COLORS

Durant els mesos de juliol i agost els colors encara es concentren en les floracions tardanes d'algunes espècies, no obstant això els fruits d'alguns arbres i arbustos comencen a adquirir volum i un grau de maduració inicial que permeten augurar nous cromatismes.

Aquests dos mesos d'estiu les floracions es concentren principalment a la rambla mediterrània. Les principals espècies protagonistes són l'alc (*Vitex agnus-castus*), arbust d'abundant i de sostinguda floració de color blanc i blau, i el baladre (*Nerium oleander*), d'espectaculars flors blanques, vermelles o de color de rosa.

A l'esquerra l'alc (*Vitex agnus-castus*) i a la dreta el baladre (*Nerium oleander*), dos arbustos representatius de les ramblas mediterrànies que contribueixen a donar color al paisatge natural i a l'Arborètum en una època de l'any on la forta calor i la sequera són factors limitadors de la floració.

En altres paisatges, com ara el bosc euxínic, podem destacar l'acàcia de Constantinoble (*Albizia julibrissin*) d'inflorescències perfumades amb flors de llargs estams de color de rosa a violaci. Al bosc mesofític asiàtic és destacable la floració de la budleia (*Buddleja davidii*) de nombroses flors de color lila, blau, porpra, vermell-violat o blanques reunides en llargues espigues a l'extrem de les branques.

Budleia (*Buddleja davidii*), de flors molt atractives pels insectes, especialment papallones

A la plaça, on enguany s'ha instal·lat una variada col·lecció de plantes aromàtiques i medicinals, també hi ha floracions de vius colors. És el cas de l'espígol (*Lavandula angustifolia*) juntament amb altres espècies del mateix gènere, que fa setmanes que es troben en floració sostinguda. També és bonica la floració i color dels capítols de l'espernallac (*Santolina chamaecyparissus*).

Text i fotografies: Josep A. Conesa Mor

ACTIVITATS

Etiquetes

Les etiquetes que identifiquen les diferents espècies que hi ha a l'Arborètum són de dos tipus. Unes són de material acrílic fosc gravades amb lletres blanques sobre fons negre; les altres són de cartolina de color beix plastificada. En els dos casos la informació que contenen és:

- ✓ El nom científic de la espècie
- ✓ El nom comú en català
- ✓ El nom comú en castellà
- ✓ La família a la qual pertany
- ✓ L'àrea geogràfica del planeta d'on és originària

Etiqueta de material acrílic identificativa d'un peu de *Sequoia sempervirens* en el paisatge de les sequoies al bioma de les "selves temperades"

Etiqueta de cartolina plastificada d'un peu de *Gleditsia caspica* en el bosc euxínic al bioma de les "selves temperades"

Actualment, els arbres apadrinats contenen en l'etiqueta un cercle vermell. I en un futur, les etiquetes inclouran el número d'accessió de l'exemplar en la seva part superior esquerra.

Etiqueta de cartolina plastificada d'un peu apadrinat de *Fraxinus excelsior* en el paisatge del bosc de ribera al bioma dels "boscos caducifolis"

Text i fotografies: Meritxell Mor Gibert

COL·LECCIÓ DE PLANTES

Com enriquir la biodiversitat del nostre jardí

Les papallones (lepidòpters) són alguns dels insectes més bonics i interessants del planeta. Compleixen una tasca molt important en els ecosistemes com ho és la pol·linització de les plantes. En aquests darrers temps aquest grup faunístic està patint un declivi poblacional molt gran a causa de l'alteració del seu hàbitat i l'ús excessiu de productes químics. Una manera senzilla de contribuir a la seva conservació és crear un jardí per papallones. És una forma fàcil d'intervenir a fi d'augmentar el nombre i la varietat de papallones que visitaran el teu jardí. Simplement cal disposar de plantes que siguin la base alimentària principal d'erugues i aquelles altres que siguin font d'aliment de les papallones adultes.

Algunes espècies natives que podem incloure en el disseny del nostre jardí són ideals perquè actuïn de reclam de papallones:

L'aranyoner (*Prunus spinosa*), és una espècie d'arbust pertanyent a la família de les rosàcies. Es caducifoli i espinós, i pot assolir fins a 4 metres d'alçada. Sol formar masses denses gràcies a la seva fàcil reproducció per brots que neixen de les seves arrels. Aquesta espècie proveeix de nèctar a espècies de papallona com ara la vanessa de les ortigues o papallona de l'ortiga (*Aglais urticae*) i la paó de dia (*Inachis io*). Ambdues pertanyen a la família *Nymphalidae*. Les erugues d'aquestes dues papallones s'alimenten d'ortigues.

El gatsaule (*Salix caprea*), és un petit arbre de la família de les salicàcies, que també proveeix de nèctar a les espècies de papallones anteriors a més de determinades espècies d'arnes (papallones nocturnes), degut a què és una planta de floració primerenca. És oriünd d'Europa i Àsia central i occidental.

Una altra opció per a la nostra tanca verda de papallones és la fràngula (*Frangula alnus*), una ramnàcia. Es tracta d'un arbust de 3-6 metres d'alçada que creix en boscos humits d'Europa, Àsia i nord d'Àfrica.

L'espina cervina (*Rhamnus catharticus*), també coneguda com espina vera, és un arbust espinós de la família de les ramnàcies. Distribuït per tot Europa, nord-oest d'Àfrica i Àsia occidental es fa en boscos i vorades arbustives de bosc, sobretot en llocs assolellats i pedregosos. La llimonera (*Gomnepteryx rhamni*) és una espècie de papallona de la família de les *Pieridae*, que s'alimenta de l'espina cervina.

El sanguinyol (*Cornus sanguinea*) és una espècie botànica pertanyent a la família de les cornàcies. És nativa de la major part d'Europa i Àsia occidental i és una de les espècies que

pot alimentar la larva de nàiade (*Celastrina argiolus*), una de les 158 espècies actualment conegudes del gènere *Celastrina*, que pertany a la família *Lycaenidae*. Aquesta nàiade és una petita papallona blava. El seu nom comú és relaciona amb les nàiades de la mitologia grega, fent referència a l'hàbitat típic d'aquesta espècie, prop de cursos d'aigua, en llocs ombrívols i humits.

Una de les papallones més espectaculars de la fauna europea és la papallona reina (*Papilio machaon*). Si volem atreure aquesta papallona al nostre jardí caldrà disposar d'un seguit de plantes de reclam, especialment plantes de la família de les apiàcies o umbel·líferes, com les dels gèneres *Foeniculum*, *Daucus* o *Ferula*, així com espècies d'altres famílies, com ara les del gènere *Ruta*.

Un exemplar de la papallona reina (*Papilio machaon*) sobre ruda (*Ruta graveolens*)

Un exemplar d'eruga (*Papilio machaon*)

La ruda (*Ruta graveolens*) és una espècie de la família rutàcies, nativa del sud d'Europa. Es sol conrear com a planta ornamental de jardí, especialment per les seves fulles blavoses i per la seva tolerància a sòls secs i a la calor

D'altra banda moltes de les espècies que subministren nèctar a les papallones pertanyen a les famílies de les asteràcies i lamiàcies. Cal disposar d'espècies d'aquests grups taxonòmics per poder gaudir d'una gran diversitat de papallones al nostre jardí. En són bons exemples:

La carxofera (*Cynara scolymus*), és una planta conreada com aliment en climes temperats. Pertany al gènere *Cynara* dins de la família asteràcies o compostes. L'estructura d'aquesta flor, de la mateixa manera que ocorre amb els cards (plantes compostes espinoses), atreu una gran diversitat de lepidòpters i himenòpters.

La carxofera (*Cynara scolymus*)

La farigola andalusa (*Thymbra capitata*), també coneguda com farigola capgròs, és una espècie de la família de les lamiàcies o labiades. Aquesta espècie és una bona opció juntament amb altres espècies de timons, espígols, mentes i sàlvies per atraure de forma general una gran diversitat d'espècies d'insectes.

La farigola andalusa (*Thymbra capitata*) que la podem veure a l'Arborètum

Scabiosa caucasica és una espècie de la família de les dipsacàcies, originària del Caucas, nord-est de Turquia i nord de l'Iran.

Totes aquestes espècies de plantes que atrauen papallones i altres pol·linitzadors formen part de la col·lecció de plantes vives de l'Arborètum-Jardí Botànic de Lleida.

Text: César J. Del Arco García. Fotografies: César J. Del Arco i Carmen López

CURIOSITATS DEL MÓN VEGETAL

Un allotjament en forma de banya.

Les gal·les o cecidis són tumors que afecten a diversos òrgans d'un vegetal, principalment les fulles. Aquestes estructures de malformació són produïdes per l'acció de bacteris, fongs o animals paràsits que interfereixen en la fisiologia de la planta provocant, per l'efecte de determinades substàncies aportades per aquells organismes, una hipertròfia dels teixits vegetals.

Les gal·les es presenten sota aspectes i formes molt diverses segons quin sigui l'agent parasitari i el vegetal que actua d'hoste. Potser les més conegudes per tothom són les que es desenvolupen sobre els roures (*Quercus* sp. marcescents i caducifolis), les quals, en general, adopten una forma esfèrica; o aquelles altres que es fan en els rosers silvestres (*Rosa* sp. pl.) i que adquireixen forma de bossa esfèrica embolcallada de primordis foliars.

Més desconegudes, encara que de formes molt curioses, són les gal·les de la noguerola (*Pistacia terebinthus*), coneguda en castellà pel nom, molt suggeridor de "cornicabra", degut precisament a l'aspecte que adopten les gal·les. La noguerola és un arbust caducifoli, parent proper del festuc (*Pistacia vera*), molt susceptible de què es formin tumoracions per l'acció de picades de pugons (*Pemphigus cornicularius*) en els primordis foliars. El tumor produït adopta

Detall d'una branca de noguerola (*Pistacia terebinthus*) amb una gal·la generada pel pugó *Pemphigus cornicularius*

la forma d'una banya de cabra que es disposarà verticalment. En l'interior de la gal·la, els ous dels pugons es comptabilitzen per centenars. El cecidi permet els pugons superar l'estació adversa fins que arribi la primavera, moment en què es produirà l'eclosió dels ous. Allí mateix i de les parets encara carneses de la gal·la s'alimentaran les larves fins que estiguin en condicions d'abandonar-la.

Text i fotografia: Josep A. Conesa Mor

CULTURA POPULAR I LITERATURA

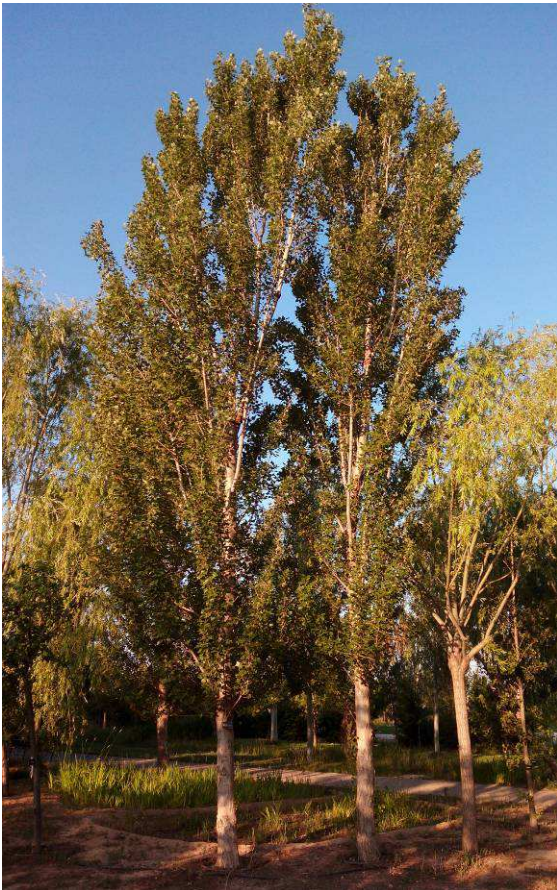
Pollancre (*Populus nigra*)

També es coneix amb el nom d'àlber negre, arbre poll, clop, om de riu, pollanca, poll negre o xop entre d'altres.

Ésser una fulla de poll: ésser una persona molt mudable i inconstant.

Tremolar com una fulla de poll: tremolar molt.

Alt com una pollanca: es diu d'una persona molt alta.

*Res no crida el meu cor amb més tendresa, ara,
que aquells camins fondals de xops i de canyars.
El seu record fa un ròsec de recança al meu pas;
torna a la meva espatlla la mà greu del meu pare.*

Màrius Torres, "51. Molt lluny d'aquí", Poesies

*Els albes i pollancs, custodis del torrent,
aixequen cel amunt llur brancal renaixent.
S'adrecen saludant tan faust adveniment.*

*Els albes i pollancs, enamorats del sol,
se gronxen dolçament i guaiten tot a volt...
Han vist venir de lluny el primer rossinyol.*

Apel·les mestres, "El rossinyol", La garba

Uns dels xops (*Populus nigra*) que trobem al paisatge del bosc de ribera a l'Arborètum.

Recull i fotografia: Meritxell Mor Gibert

BESTIOLES

El diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans defineix *bestiola* com a “animal petit, cuca o insecte”. En aquesta nova secció parlarem d'insectes, aranyes, amfibis, i altres animals del món dels quals sol ser força desconegut per al públic en general i, probablement, per a molts dels amics de l'Arborètum.

Sovint es pensa que un “insecte pica”, una aranya “és verinosa” i una granota “molesta les nits d'estiu”. Aquests tòpics només es compleixen en determinats casos i moltes vegades, les bestioles, fan una funció positiva molt important en els nostres ecosistemes, també en els urbans, i, per descomptat, dins l'Arborètum.

En aquesta secció volem descriure algunes característiques de bestioles que formen part de la fauna de l'Arborètum. Parlarem de plagues, però també d'altres bestioles que de forma natural ens ajuden a lluitar contra elles.

No tots són insectes

És un error molt corrent fer extensiu el nom d'*insecte* a totes les bestioles o cuques que pertanyen al grup dels artròpodes. Els artròpodes són animals que tenen les següents característiques:

- ✓ Són invertebrats
- ✓ Tenen el cos format per un nombre variable d'unitats estructurals anomenades segments
- ✓ Tenen simetria bilateral
- ✓ Posseeixen apèndixs articulats
- ✓ Experimenten canvis marcats en la forma al llarg de la seva vida, el que es coneix amb el nom de metamorfosi.

Dins del grup dels artròpodes, a més dels *insectes*, hi ha també els *aràcnids*, els *crustacis* i els *miriàpodes*. Entre d'altres, dins dels aràcnids hi trobem les aranyes, les paparres i els àcars; dins els crustacis les gambes, els crancs però també els “porquets de Sant Antoni”, i dins els miriàpodes els centpeus i les escolopendres.

Els insectes es diferencien dels altres artròpodes perquè:

- ✓ El cos està format per tres regions (cap, tòrax i abdomen) i el de les altres classes només per dues.
- ✓ Tenen 6 potes, mentre que els aràcnids en tenen 8, els crustacis de 10 a 14 i els miriàpodes més de 14.

- ✓ Tenen un únic parell d'antenes, com els miriàpodes, però els crustacis en tenen un o dos i els aràcnids no en tenen.
- ✓ Els adults tenen dos parells d'ales (encara que hi ha espècies en què actualment cap individu en té, totes han tingut algun avantpassat alat), cosa que no tenen mai els individus de les altres classes.

El fet de tenir ales, juntament amb la seva gran capacitat reproductiva i la curta durada del seu desenvolupament, dóna als insectes una gran capacitat adaptativa i de colonització del medi. De fet, els insectes constitueixen aproximadament el 75% de les espècies d'animals que hi ha a la biosfera, se'n coneixen més d'un milió d'espècies i se'n continuen descobrint de noves.

Exemples de diferents classes d'artròpodes: A) insecte; B) aràcnid; C) crustaci; i D) miriàpode.

Text: Xavier Pons. Fotos: Internet

AGENDA

Dissabte, 11 de juliol, 20:30 h

Títol del concert : *Lo Pardal Roquer entre arbres*

Descripció: La família Roquer us convida a un concert íntim on podreu escoltar, a banda de la cançó més popular de la música de les nostres terres, un seguit de temes del Pardal Roquer en format acústic.

Lloc: Arborètum

Preu: Gratuït

Dijous, 16 de juliol, 20:30h

Títol del concert: *"Les Yeux Fermés" (els ulls clucs) - Berta Puigdemassa*

Descripció: Peces de composició pròpia del disc "les yeux fermés" sobre el tema dels somnis.

Lloc: Arborètum

Preu: Gratuït

Dissabte, 18 de juliol, 20:30 h

Títol del concert: *Músiques del Sud, guitarra i Oboè*

Descripció: Un tomb per les músiques del sud, repertori càlid, formació inusual amb músics de Lleida. La guitarra i l'oboè son dos instruments que units estableix una harmonia perfecta. Sons aguts, penetrants, rodons i foscos, faran que el repertori sigui distret i perfecte. Formació exòtica feta de bona fusta. Una guitarra (Miquel Hortigüela) i un oboè (Màxim Solanes), amb obres del sud del planeta, creant un so delicat, càlid i amb aires mediterranis que faran gaudir als paladars més exigents.

Lloc: Arborètum

Preu: Gratuït

Dijous, 30 de juliol, 20:30h

Grup: *Ona Bossa.*

Descripció: és un grup de bossa nova format a Lleida el 2011 que farà un recorregut pels temes més emblemàtics de la música *bossanova* i samba brasilenya dels anys 60 i 70.

Components: Alícia Manceñido-Veu, Carles Garrofé-Guitarra, Miguel Castellano-Baix i Gemma Bifet-Bateria i percussions.

Lloc: Arborètum

Preu: Gratuït

P LANTA A CONÈIXER

Acanthus mollis L. [ala d'àngel (cat.), acanto (cast.), bear's breeches (angl.)].
Acantàcies

Horari i calendari d'obertura

Obert de dimarts a diumenge

- ✓ De novembre a març: de les 10 a les 17 h
- ✓ D'abril a octubre: de les 10 a les 13 h i de les 16 a les 20 h

Romandrà tancat l'1 de gener, el 6 de gener, l'1 de maig i el 25 de desembre.

Accés lliure

- ✓ Els dies de portes obertes
- ✓ El primer diumenge de cada mes

Es permet l'accés al recinte fins a 45 minuts abans de l'hora del tancament.

Visites guiades, cursos i tallers
Enric Farreny, 144 - 25198 Lleida

<http://arboretum.parcteclleida.es/>

Telèfon 973 700083

e-mail: arboretum@pcital.es

Lignosa, 4 (juliol-agost 2015)

Director: Josep Antoni Conesa Mor

Maquetació i coordinació: Meritxell Mor Gibert